

รวีวรรณ ขำพล

บรรณารักษ์ ชำนาญการพิเศษ
หอสมุดจอห์น เอฟ. เคนเนดี สำนักวิทยบริการ
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

ชื่อบ้านนามเมืองภาคใต้ : จังหวัด อำเภอก และสถานที่ บุคคลบางชื่อ

ผู้แต่ง	ประพนธ์ เรืองณรงค์
ชื่อเรื่อง	ชื่อบ้านนามเมืองภาคใต้ : จังหวัด อำเภอก และสถานที่ บุคคลบางชื่อ
ข้อมูลการพิมพ์	กรุงเทพมหานคร: สถาพรบุ๊คส์, 2551.
จำนวนหน้า	248 หน้า: ภาพประกอบ.
ISBN	978-974-8466-69-9
ราคา	150 บาท

หนังสือ “ชื่อบ้านนามเมืองภาคใต้: จังหวัด
อำเภอก และสถานที่ บุคคลบางชื่อ” เล่มนี้เป็น
อีกผลงานหนึ่งของรองศาสตราจารย์ประพนธ์
เรืองณรงค์ ที่ได้รวบรวมประวัติความเป็นมา
ความสำคัญของสถานที่และบุคคลสำคัญๆ ใน
14 จังหวัดภาคใต้ หากผู้อ่านได้ติดตามวารสาร
รุสมิแลงก์ได้อ่านบทความ “ชื่อบ้านนามเมือง
ภาคใต้” ที่รองศาสตราจารย์ประพนธ์ เรือง
ณรงค์ นำเสนอไว้ตั้งแต่ปีที่ 28 ฉบับที่ 2 เรื่อย
มาจนถึง ปีที่ 30 ฉบับที่ 1 ฉบับละ 1 จังหวัด
รวม 6 จังหวัด ประกอบด้วย กระบี่ ชุมพร ตรัง
นครศรีธรรมราช นราธิวาส และปัตตานี

รองศาสตราจารย์ประพนธ์ เรืองณรงค์ ได้
ศึกษาและรวบรวมข้อมูลชื่อบ้านนามเมืองภาค
ใต้จากการอ่านและสอบถามผู้รู้ในท้องถิ่น เพื่อ
ประโยชน์หลายประการ เช่น ทราบถึงภูมิหลัง
เกี่ยวกับตำนานบุคคล สถานที่หรือเหตุการณ์
ต่างๆ ช่วยให้เข้าใจสภาพสังคม วิถีชีวิต ความ
เชื่อ การทำมาหากิน และการใช้ภาษาของผู้คน

รวมทั้งการตั้งถิ่นฐาน เช่น กำหนดธรรมเนียมปฏิบัติที่พบเห็นเป็นหลัก

หนังสือเล่มนี้รวบรวมชื่อบ้านนามเมืองภาคใต้ 14 จังหวัด ซึ่งได้จัดเรียงตามลำดับอักษรดังนี้ กระบี่ ชุมพร ตรัง นครศรีธรรมราช นราธิวาส ปัตตานี พังงา พัทลุง ภูเก็ต ยะลา ระนอง สงขลา สตูล และสุราษฎร์ธานี

ข้าพเจ้าขอยกตัวอย่าง ชื่อบ้านนามเมืองของแต่ละจังหวัด ดังนี้

จังหวัดกระบี่

ลำทับ ชื่ออำเภอนี้หมายถึง ทับหรือกระท่อมที่ปักชั่วคราวของผู้บุกเบิกครั้งแรก ซึ่งตั้งอยู่ริมฝั่งน้ำ ลำทับเดิมเป็นชื่อตำบลขึ้นกับอำเภอคลองท่อม ต่อมาได้รับการยกฐานะให้เป็นอำเภอเมื่อ พ.ศ. 2536

ในอดีตอำเภอลำทับอุดมไปด้วยช้างป่า เจ้าพระยานครน้อยแห่งนครศรีธรรมราชเคยส่งคนออกมาตั้งเพนียดคล้องช้างที่เขตลำทับ และส่งช้างไปขายต่างประเทศโดยลงเรือที่เกาะลิบง เขตเมืองตรัง ส่วนเส้นทางคล้องช้าง เลี้ยงช้าง และส่งช้างไปขาย เรียกกันว่า “เส้นทางพระยานครค้ำช้าง”

ในสมัยรัชกาลปัจจุบัน พ.ศ. 2501 มีการพบช้างเผือกเชือกแรกที่คล้องได้จากบ้านหนองเต่า ตำบลลำทับ ซึ่งปัจจุบันคือ บ้านป่างาม ตำบลดินอุดม อำเภอลำทับ ต่อมาได้ถวายนามช้างเผือกเชือกนี้ว่า “พระเศวตอดุลยเดชพาหนะ ภูมิพลนพนาถบารมี ทุติยเศวตกรีกมุกทพรรโณภาสฯ”

จังหวัดชุมพร

วัดคูขุด (วัดสุวรรณนที) ตั้งอยู่ที่ตำบลบางหมาก อำเภอเมือง จังหวัดชุมพร มีเรื่องเล่ากันว่า...“ทหารพม่าเข้ามายึดพื้นที่ในตำบลดังกล่าว พร้อมกับขุดคูน้ำทั้งยาวและลึก ขณะเดียวกันก็

จับชาวชุมพรกลุ่มหนึ่งที่วิ่งหลบหนีไม่ทันเอาไว้ จากนั้นก็จับมัดมือมัดเท้าเพื่อเตรียมเผาทั้งเป็น

แต่เหตุการณ์ไม่คาดคิดก็เกิดขึ้นคือ ฝนตกหนักและเกิดคลื่นระลอกใหญ่ถาโถมเข้าปะทะผนังถ้ำบนเกาะจำเหยง เขตอำเภอสวี ทำให้เกิดเสียงดัง บีม! บีม! คล้ายเสียงปืนใหญ่ ทหารพม่าพากันตกใจ นึกว่าทัพกรุงเทพฯ เข้ามาตีกระหนาบจึงพากันหนี ชาวชุมพรจึงรอดจากการถูกเผาทั้งเป็น” ปัจจุบันจึงเรียกคูคลองที่ทหารพม่าขุดไว้ว่า “วัดคูขุด”

จังหวัดตรัง

วิเชียรมาตุ เป็นนามโรงเรียนประจำจังหวัดตรัง คู่กับโรงเรียนสภาราชนิ นามทั้งสองนี้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานไว้ เพื่อเป็นอนุสรณ์แด่สมเด็จพระศรีพัชรินทรา พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพระพันปีหลวง

วิเชียรมาตุ หมายถึง แม่แก้วหรือแม่ผู้ประเสริฐ ซึ่งได้ทำพิธีเปิดโรงเรียน เมื่อ พ.ศ. 2460

จังหวัดนครศรีธรรมราช

ฉวาง คำว่า “ฉวาง” มาจาก “เมืองขวาง” ปรากฏในทำเนียบขุนนางเมืองนครศรีธรรมราชว่า “ขุนราชเมืองขวาง” การเรียกชื่อเมืองนี้มักเรียกคู่กับเมืองสระ จึงมีชื่อในเอกสารโบราณว่า “เมืองขวางเมืองสระ”

ชุมชนบนฝั่งแม่น้ำตาปี (แม่น้ำตาปีเกิดจากเทือกเขาหลวงในนครศรีธรรมราช) ข้ามฝั่งจากตะวันตกไปยังฝั่งตะวันออก โดยใช้ภูเขาขวางเป็นเครื่องหมายสำคัญ จึงเรียกชุมชนตรงนั้นว่า “เมืองขวาง” ต่อมาเพี้ยนเสียงกลายเป็นฉวาง ต่อมาฉวางยกฐานะเป็นอำเภอเมื่อ พ.ศ. 2443

จังหวัดนราธิวาส

บาเจาะ “บาเจาะ” คำมลายูว่า “เบนจะห์”

หมายถึงหนองน้ำ หรือมาจากคำว่า “บือเจาะ” หมายถึง ที่ขึ้นแฉะ หรือที่มีน้ำซึมอยู่เสมอ

เดิมบาเจาะเป็นส่วนหนึ่งของสายบุรี ต่อมา พ.ศ. 2451 ได้ยกฐานะเป็นกิ่งอำเภอจำปากอก และเป็นอำเภอจำปากอก ตามลำดับ

“จำปากอก” หรือ “จือปากอก” หมายถึง ชื่อต้นดอกจำปา (บุหงาจำปากอกอุยง) หรือต้นดอกจำปี (บุหงาจำปากอกปุเตะฮ์) ต่อมา พ.ศ. 2460 ได้เปลี่ยนชื่อจาก อำเภอจำปากอก เป็น อำเภอบาระเหนือ (บาระ = แถวหรือเหนือ) แล้วย้ายที่ว่าการอำเภอไปตั้งที่ตำบลบาเจาะ จากนั้นจึงเปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอบาเจาะ ขึ้นกับจังหวัดนครราชสีมาจนถึงปัจจุบันนี้

จังหวัดปัตตานี

ปะนาเระ “ปะนาเระ” เป็นคำมลายู หมายถึง ชักลาก ในยุคนั้นตรงทำน้ำปะนาเระคงมีลักษณะเป็นน้ำตื้น เรือไม่สามารถเข้าเทียบท่าได้อย่างสะดวก ชาวบ้านจึงต้องชักลากเรือขึ้นมาเทียบท่าตามต้องการ

บ้างก็ว่า “ปะนาเระ” มาจาก “ปาตา” หมายถึง ชายหาด ส่วน “ตาเระ” หมายถึง ตากอวน รวมความแล้วหมายถึง ชาดหาดซึ่งเป็นที่ตากอวนหาปลา

ปะนาเระ เคยขึ้นกับเมืองยะหริ่ง ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2444 ทางกรจึงยกอำเภอปะนาเระให้ขึ้นกับเมืองปัตตานีตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

จังหวัดพังงา

ทับปุด ชื่ออำเภอนี้เมื่อแยกคำออกมาจะได้ “ทับ” หมายถึง กระต่อม ส่วนคำว่า “ปุด” หมายถึง พืชจำพวกต้นข่า แต่โตกว่า มีหลายชนิด เช่น ปุดนา ปุดช้าง เมื่อรวมความแล้วทับปุด จึงหมายถึง บริเวณกระต่อมที่พักในช่วงแรกที่ตั้งชุมชนขึ้นใหม่ ๆ มีต้นปุดขึ้นเป็นจำนวนมาก ภายหลังจึงเรียกว่า บ้านทับปุด ต่อมาก

ฐานะเป็นอำเภอทับปุด

จังหวัดพัทลุง

ป่าพะยอม เดิมป่าพะยอมเป็นตำบลขึ้นกับอำเภอควนขนุน และทางการยกฐานะให้เป็นอำเภอเมื่อ พ.ศ. 2538 เดิมพื้นที่ชุมชนแห่งนี้จะมีต้นพะยอมไม้ใหญ่ดูโดดเด่น จึงเรียกกันว่า “ป่าพะยอม” แต่ชาวบ้านออกเสียงเป็น “ป่ายอม” พะยอมเป็นต้นไม้ขนาดใหญ่ ดอกสีขาว มีกลิ่นหอม เนื้อไม้ใช้ในการก่อสร้าง

จังหวัดภูเก็ต

กะทู้ อำเภอกะทู้เคยเป็นที่ตั้งเมืองเก่าของภูเก็ตคือ ก่อนที่ภูเก็ตจะย้ายไปสร้างเมืองใหม่ที่บ้านทุ่งคา

“กะทู้” มาจากคำมลายูว่า “กัวลาบาตู” หรือ “กราบาคู” ซึ่ง “กัวลา” หรือ “กรา” แปลว่า ปากน้ำ ส่วนคำว่า “บาตู” แปลว่า ก้อนหิน เมื่อรวมความจึงหมายถึง ปากน้ำที่มีก้อนหินดูเด่นมาแต่ไกล คำว่า “กัวลาบาตู” ชาวบ้านมักออกเสียงรวบให้สั้น จึงกลายเป็น “กราคู” ต่อมาเป็นกะทู้ และกะทู้ตามลำดับ

จังหวัดยะลา

กรงปินัง “กรงปินัง” เป็นคำมลายู มาจากคำว่า “กำปุง” หรือ “กำปง” หมายถึง หมู่บ้าน ส่วนคำว่า “ปินัง” หรือ “ปีแน” หมายถึง ต้นหมาก รวมความหมายแล้ว หมายถึง หมู่บ้านที่มีสวนหมาก

หมู่บ้านนี้แยกจากอำเภอเมืองยะลามาเป็นตำบลกรงปินัง และตั้งเป็นกิ่งอำเภอกรงปินัง เมื่อ พ.ศ. 2537

จังหวัดระนอง

ชื่อถนน 10 สาย เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาสเมืองระนอง จึงพระราชทานชื่อถนน 10 สาย ไว้เป็นอนุสรณ์แก่เมืองระนองมาจนถึงทุกวันนี้

ซึ่งชื่อของถนนแต่ละสายนั้น ล้วนคล้องจองกัน และชวนให้จดจำ คือ ถนนท่าเมือง เรืองราษฎร์ ชาติเฉลิม เพิ่มผล ชลระอุ ลูว์ง กำลัง ทรัพย์ ดับคดี ทวีสินค้า และผาดาษ

จังหวัดสงขลา

จะนะ “จะนะ” เป็นเมืองเก่าแก่ในสมัยรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เมืองจะนะและเมืองเทพาต่างขึ้นกับเมืองสงขลา เมื่อมีการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาลในสมัยรัชกาลที่ 5 เมืองจะนะจึงยกฐานะเป็นอำเภอหนึ่งของเมืองสงขลา โดยจัดตั้งที่ว่าการอำเภอไว้ที่ตำบลนาหวี แต่ช่วงนั้นการคมนาคมไม่สะดวก จึงย้ายที่ว่าการอำเภอมาตั้งที่ตำบลบ้านนา แล้วเปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอบ้านนา แต่ชื่ออำเภอนี้ไปพ้องกับอำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก จึงกลับมาเป็นอำเภอจะนะเช่นเดิม

“จะนะ” เป็นคำมลายู หมายถึง ดันชุมแสง เป็นไม้ยืนต้น กลีบดอกสีม่วงอ่อนแกมน้ำตาลแก่ ผลทรงกลม เปลือกหนา ใช้ทำยา

จังหวัดสตูล

ละงู ชื่อ “ละงู” มาจากคำมลายูว่า “ละอูต” (Laut) หมายถึง ท้องทะเล หรือ มาจากคำมลายูว่า “กัวลาฮู” หรือ “กราง” (Guala Hu) หมายถึง ปากน้ำละงู นอกจากนี้เสียงคำว่า ละงูมีความใกล้เคียงกับ “ละงัน” (Lahan) ซึ่งเป็นภาษาอินโดนีเซีย หมายถึง แผ่นดินหรือภูมิประเทศ

ละงูเคยเป็นเมืองเมืองหนึ่งที่มีเจ้าเมืองปกครอง ต่อมาถูกลดฐานะเมืองละงูเป็นกิ่งอำเภอ ให้ขึ้นกับอำเภอสูไหงอุเป (อำเภอทุ่งหว้า) ต่อมาใน พ.ศ. 2473 กิ่งอำเภอละงูได้รับการยกฐานะเป็นอำเภอละงูมาจนถึงทุกวันนี้

จังหวัดสุราษฎร์ธานี

บ้านตาขุน ที่ “บ้านตาขุน” มีเรื่องเล่าว่า

เมื่อครั้งเมืองศรีวิชัยขึ้นกับนครศรีธรรมราชทางการได้ตั้งขุนเมืองไปปกครองศรีวิชัยจากนั้นชาวบ้านจึงสร้างที่พักรับรองเรียกว่า “บ้านตาขุน” สันนิษฐานว่าคงเป็นบ้านหลังใหญ่โต อยู่ติดริมน้ำ ต่อมาชุมชนดังกล่าวเจริญขึ้นมาอย่างรวดเร็ว

บ้านตาขุนเคยขึ้นกับนครศรีธรรมราช ก่อนจะโอนให้ไปขึ้นกับเมืองตะกั่วป่า ไซยา และสุราษฎร์ธานีตามลำดับ ต่อมาทางการจึงยกฐานะเป็นอำเภอบ้านตาขุนใน พ.ศ. 2519

หนังสือเล่มนี้มีประโยชน์ มีความน่าสนใจดังที่ ศาสตราจารย์ คุณหญิงกุหลาบ มลลิกะมาส ราชบัณฑิตกิตติมศักดิ์ ประเภทวรรณศิลป์ สาขาวิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ ได้เขียนคำนิยมหนังสือเล่มนี้ไว้ว่า “ข้าพเจ้ามีความพอใจที่ได้ความรู้ และความเพลิดเพลินจากการอ่านเป็นอันมาก ทั้งนี้เพราะเหตุว่า ชื่อบ้านนามเมืองภาคใต้ ได้ให้ความรู้ในด้านชื่อเรียกต่าง ๆ ทั้งที่เป็นคำภาษาไทยโบราณ คำภาษาไทยภาคใต้ คำที่เป็นภาษาบาลีสันสกฤต โดยเฉพาะอย่างยิ่งชื่อที่เป็นภาษามลายู มีหลายชื่อซึ่งแต่เดิมมาข้าพเจ้าเคยสงสัยใคร่รู้ความหมายของชื่อนั้น ๆ ก็มาได้รับคำอธิบายถ้วนถี่จากสารคดีเรื่องนี้ ชื่อเหล่านั้นประกอบด้วยประวัติของบ้านเมือง จึงเป็นการได้รับความรู้ด้านภาษา และด้านภูมิประวัติของถิ่นฐานต่าง ๆ..ข้าพเจ้ายังเชื่อด้วยว่าเรื่อง “ชื่อบ้านนามเมืองภาคใต้ฯ” นี้สร้างสำนึกต่าง ๆ หลากหลาย จะไม่เป็นแต่เพียงเรื่องที่อ่านเพื่อความเพลิดเพลินเท่านั้น แต่จะให้ความรู้เป็นคู่มือท่องเที่ยวภาคใต้ทั้ง 14 จังหวัดได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะท่องเที่ยวไปจริง ๆ หรือเพียงแต่ท่องเที่ยวด้วยการอ่านเรื่องนี้จนจบ”

